

YAKIN DÖNEM TÜRK ROMANLARINDA YABANCILAŞMANIN DILI: SEMBOL

Doç. Dr. Arif Yılmaz¹

Özet:

Yabancılaşma, bireyin çevresiyle olan bağlarının kopması olarak tanımlanabilir. Romanlarda yabancılaşma, çeşitli yöntemlerle görünür hale getirilir. Bu yöntemlerin başında dilin kullanım şekli gelir. Karakterlerin çevreleriyle olan ilişkileri veya iç dünyalarında hissettikleri yabancılaşmayı aktarmanın en etkili yollarından biri, sembol kullanımından geçer. Bu çalışmada, bir nesnenin başka bir nesnenin yerini alması ya da onu temsil etmesi olarak tanımlanan sembol kavramı, Hakan Günday'ın insan kaçakçılığı ve mültecilerin hayatını anlattığı Daha romanında incelenmiş ve mültecilerin yaşadığı yabancılaşmanın dilsel ifadesi olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yabancılaşma, Sembol, Metafor, Daha, Mülteci.

doi: <https://doi.org/10.2024/fx959e85>

1. Giriş

Göç ve mültecilik, bireylerin kimlik ve aidiyet duygularını derinden etkileyen önemli sosyokültürel olgulardır. Göçmenin göç ettiği yerde karşılaştığı ilk travma yabancılık hissidir. Bu travmanın ortaya çıkışını (Zetter akt: Ulubay ve Önal, 2021) göçmenliğin kalıcılığı ve göçle gelinen yerde yabancılığın daima süreceği endişesi olarak açıklar. Göçmen göç ettiği yerde hem yabancıdır hem de o yer de yeni bir hayat kurmak için o coğrafyaya aidiyet duygusu ile bağlanmak istegindedir. Ev sahibi toplum karşılaştığı bu yabancıyı kendi yasaları, adetleri, gelenekleri ve bunlara uyma becerilerinin reaksiyonlarına göre kabul eder. Ev sahibi toplum mülteciye nerede ve nasıl yaşayacağını gösterdiği gibi nerede ve nasıl yaşamayacağını da sınırlarını belirtir (Yeğenoğlu, 2016). Bu sınırlar onun yabancı olduğunu ve kendisinin oluşturmadığı sınırlar içinde yaşamaya mahkûm kaldığını göstermesi bakımından önemlidir.

1980 sonrası Türkiye'sinde mülteci akını, toplumun yapısında önemli değişiklikler yaratmış ve bu durum edebiyatta da karşılık bulmuştur (Işıkçı, 2017; Khalaf ve Ilgar, 2017). Edebiyat, toplumsallık işlevi gereği toplumda meydana gelen olayları kendi süzgecinden geçirerek üst kurmaca metinler olarak yeniden oluşturur. Alemdar Yalçın (1984) toplumların yaşadığı sosyo-kültürel olayları tiyatro, roman ve öykü gibi vaka merkezli türlerin en iyi gösterdiğini söyler. Yakın dönem Türk romanları da toplumda görülen göçmen ve mültecilerin yaşadığı kimlik bunalımlarını, aidiyet sorunları ve kültürel çatışmalarını güçlü bir şekilde işler (Bakhshiyev, 2018). Mültecilerin değişen mekân algısı onlarda boşluk ve köksüzlük

¹ Doç. Dr. Arif Yılmaz, Samarqand davlat chet tillar instituti (SamDCHTI), Sharq Tillari Fakulteti, Yaqin Sharq Tillari Kafedrası, Mehmon o'qituvchi; Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

hissi, aşağılık duygusu, kişilik sorunları, kuşkuculuk ve yabancılaşma gibi sorunlarında oluşmasını tetikler. Özellikle yabancılaşma, bireylerin kendileriyle ve çevreleriyle olan bağlarını koparan, toplumsal uyumsuzluk ve yalnızlıkla ifade edilen bir deneyimdir (Ünalı, 2011).

Son dönem Türk romancılarından Hakan Günday Daha romanında insan ticareti yapan baba ve oğlunun mülteciler ile yaşadığı olayları anlatır. Mültecilerin içinde bulunduğu ruh halini Günday semboller kullanarak aktarır. "Daha," "talaş" ve "lotus" gibi semboller, mültecilerin yaşadığı yabancılaşma deneyimini derinleştirerek, toplumsal dışlanmışlık ve kimlik bunalımını güçlü bir şekilde sembolize eder (Yerli, 2018).

2. Çaresizliğin Çılgılığı: Daha

Hakan Günday, Daha romanında bazı kelimelere sembolik anlamlar yükler. Bunlardan biri de mültecilerin, sınırlı su ve yiyeceğe erişimlerini ifade etmek için kullandıkları "daha" kelimesidir. Yetersiz şartlar altında yaşamaya zorlanan mülteciler, Türkçe bildikleri tek kelime olan "daha" ile sürekli olarak taleplerini dile getirirler.

Gaza ve babası Ahad arasında geçen şu diyalog, bu sembolizmi vurgular:

-Git suları getir, dağıt!

-Geçen sefer gibi kelle başı bir tane değil, iki kişiye bir şişe vereceksin. Anladın mı beni?

Gaza, mültecilerin taleplerini sahte bir empatiyle dile getirir:

-Ama hep 'daha' diyorlar, baba.

-Ne?

-Daha! (s. 15).

Burada Gaza, mültecilerin yetersiz su taleplerini kendi çıkarlarını korumak için öne sürer. "Daha" kelimesi, onların çaresizliklerinin bir yansımasıdır. Roman boyunca "daha", mültecilerin daima daha fazla istemek zorunda kalmalarını, ancak asla tatmin olmamalarını sembolize eder.

3. Yabancılaşmanın Tozu: Talaş

Hakan Günday'ın Daha romanında "talaş," mültecilerin yaşadığı toplumsal ve bireysel yabancılaşmayı ifade eden güçlü bir dil aracı olarak kullanılır. Yabancılaşmanın dili, burada hem metaforik hem de sembolik bir anlam kazanarak, mültecilerin toplumdaki nasıl dışlandıklarını ve görünmez hale getirildiklerini ifade eder. Yazar, mültecilerin göç sürecinde yaşadıkları travmaların ve toplumsal bağlardan kopuşlarının derinliğini "talaş" üzerinden işler. Örneğin, "Talaştan midem bulanır" (s. 31) ifadesi, mültecilerin sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda ruhsal olarak da yaşadıkları travmanın ve toplumsal düzeydeki yabancılaşmanın bir göstergesidir. Bu dilsel kullanım, mültecilerin görünmez hale gelme süreçlerini ve ruh yıkımlarını metaforik bir şekilde somutlaştırır.

Talaş, bir yandan toplumsal çürümüşlüğü örtmeye çalışan bir sembol olarak işlev görürken, mültecilerin toplumsal hayatın dışına itilip varlıklarının silikleşmesini de simgeler. "Nereye baksam, birazdan her ne dökülecekse sonradan süpürmesi kolay olsun diye, etrafa saçılmış talaşlar görürdüm" (s. 31) ifadesi, mültecilerin toplumda sürekli olarak üzerlerinin örtüldüğünü, görünmez kıldıklarını ve bu sürecin toplumun geneline yayıldığını ortaya koyar. Bu dil, mültecilerin hayatta var olma mücadelesini, fakat aynı zamanda varlıklarının üzerinin toplum tarafından örtülüp silindiğini vurgular.

Yabancılaşmanın dili, Günday'ın karakterleri üzerinden hem bireysel hem de toplumsal düzlemde işlenir. "Sanki gökten yağmış gibi, bütün Kandalı talaş altındaydı. İzimiz kalmasın ve de leke yapmayalım diye üzerimize yağmış gibi" (s. 31) ifadesinde talaş, mültecilerin toplumsal bağlardan koparılmasının bir sembolüdür. Toplumun kirli gerçekleri ve travmaların üzeri talaşla kaplanırken, bu durum, mültecilerin toplumdaki varlıklarını tamamen görünmez hale getirir. Yabancılaşmanın dili, burada hem toplumsal çürümenin hem de mültecilerin iz bırakmadan silinme korkusunun ifadesi olarak belirir.

Talaş sembolü ile romanın ilerleyen sayfalarında bir kez daha karşılaşılır. Burada talaş ile yabancılaşmanın dili daha kişisel bir boyuta taşınır. Bu kez karakter, kendisini doğrudan "talaş" olarak tanımlar: "Çünkü ben talaştım. Toz ve kıymık. Dünyayı benimle örtseler, geriye tek bir iz kalmazdı" (s. 41). Bu ifade, bireyin topluma karşı yabancılaşmasını ve kendi değersizliğini kabul edişini gösterir. İlk metinde mültecilerin travmalarını ve toplumdaki dışlanmalarını örtmek için kullanılan talaş, burada karakterin varoluşsal değersizliğini ve kendini yok etme arzusunun ifade eden bir metafor hâline gelir. Bu dilsel kullanım, yabancılaşmanın hem içsel (kişisel) hem de dışsal (toplumsal) düzlemlerini bir araya getirir.

Bu iki kullanımın birleşimiyle birlikte, "talaş" sembolü, mültecilerin toplumsal düzeyde yaşadığı görünmezlik ve yabancılaşma ile bireyin kendi iç dünyasındaki değersizleşme korkusunu anlatan bir dil aracına dönüşür. Yabancılaşmanın dili, mültecilerin toplumdaki dışlanmasını, onların ruh çöküşünü ve toplumun bu durumu nasıl örtbas ettiğini göstermek için kullanılan güçlü bir ifade haline gelir.

"Neden bilmiyorum, ilk yaptığım, başımı eğmek oldu. Talaşları da işte o zaman gördüm. Ayaklarımın etrafında... Bir talaş bataklığı daha... İçine gömülüp boğulacakmışım gibi geldi. Belki de öyle olsa, daha iyi olurdu." (s.61)

Bu cümlelerde "talaş" yeniden bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce incelenen "talaş" kavramı, mültecilerin toplumsal hayatta nasıl görünmez hale getirildiğini ve yaşadıkları travmaların üzerinin örtüldüğünü simgelemektedir. Burada da benzer bir işlevle kullanılan "talaş," karakterin içine düştüğü çaresizlik, değersizlik ve boğulma hissini vurgulayan bir sembol olarak öne çıkmaktadır.

Yabancılaşmanın dili bağlamında bu bölüm, mültecilerin yaşadığı çaresizlik ve toplumla olan bağlarının tamamen kopmuşluğunu anlatan bir metafor olarak değerlendirilebilir. "Talaş," burada karakterin ruh çöküşünü ve toplumdaki dışlanmışlığını daha yoğun bir şekilde sembolize etmektedir.

Romanın birçok yerinde karşılaşılan talaş sembolü sayfa 113'te de aynı şekilde kullanılmaktadır. Daha önceki kullanımlarındaki gibi mültecilerin toplumsal ve bireysel düzeyde nasıl silinmeye çalışıldığını, üzerlerinin örtüldüğünü ve varlıklarının görünmez hale getirildiğini simgelemektedir. Özellikle "Üzerimizi örtmeye, tam 200 kelle talaş gelecekti." (s. 114) ifadesi, yabancılaşmanın ve insan hayatının değersizleştirilmesinin ne kadar derin bir boyuta ulaştığını gösterir.

"Talaş" sembolü bu kez "Bazı geceler vardır... Talaş gibi geceler... Her türlü suç içine çekip her türlü suçluyu sabaha masum çıkaran geceler..." (s. 125) ifadesinde kullanılıyor. Burada talaş, suçların ve günahların üzerini örtme, onları görünmez hale getirme işlevi görüyor. Bu kullanım, daha önceki "talaş" sembolizasyonlarıyla paralel bir biçimde, karakterin suçlarını ya da karanlık eylemlerini örtme ve gizleme anlamında işlev kazanmaktadır.

Bu ifade, mültecilerin ya da toplumun maruz kaldığı travmaların ve suçların nasıl örtbas edilmeye çalışıldığını sembolize eden daha geniş bir "talaş" metaforunun bir uzantısıdır. Bu bağlamda talaş, suçları örtüp masumiyet maskesi takma işlevi gören bir sembol haline gelir. "Talaş gibi geceler", her türlü kötülüğün, suçun ve karanlık olayın sabaha kadar gizlenip masumiyetle sonuçlanacağı bir örtü anlamı taşır.

"Elimin altında toprak yoktu. Olsa, onu yerdim. Ama talaş vardı. Ben de kaldırımdaki talaşları avuçlayıp, garsona baka baka, ağzıma attım" (s. 211) ifadesinde de "talaş" sembolü, yine karakterin yaşadığı yabancılaşmayı, aşağılanmayı ve değersizleşmeyi güçlü bir şekilde simgelemektedir. Talaş, burada fiziksel bir unsur olarak kullanıldığı gibi karakterin toplumdan dışlanmışlık hissini, çaresizliğini ve varoluşsal yabancılaşmasını temsil eden bir metafor haline de gelmektedir.

Talaş yeme eylemi, toplumsal normların ve insani onurun dışına itilmiş bir bireyin çaresizce hayatta kalma mücadelesini sembolize eder. Talaşı yemek, karakterin toplum tarafından artık bir insan olarak görülmediğini, varoluşunun tamamen değersiz hale getirildiğini vurgular. Bu noktada "talaş", yabancılaşmanın doruğa ulaştığı bir anı temsil eder.

4. Yüzeyde Kalmış Hayatlar: Lotus

Hakan Günday'ın Daha romanında lotus çiçeği, mültecilerin yaşadığı yabancılaşmayı anlatan güçlü bir sembol olarak karşımıza çıkar. Geleneksel olarak bilgelik, huzur ve aydınlanma ile ilişkilendirilen lotus, romanda bunun tam tersini, bir tür hareketsizlik, kayıtsızlık ve eylemsizlik ile ilişkilendirilir. Roman karakteri, "Ben lotus çiçekleri gibi duruyorum bu suyun üstünde" (s. 79) diyerek kendi durumunu bu çiçekle bağdaştırır. Bu ifade, mültecilerin de hayatın akışına katılamayıp, toplumdan izole bir şekilde sürüklendiklerini simgeler. Lotus gibi suyun üstünde duran ancak kök salmayan mülteciler, hayatta var olma mücadelesinde kaybolmuş, anlam arayışlarında başarısız olmuşlardır.

Lotus çiçeği, burada bir tür eylemsizlik ve yabancılaşmayı simgelemektedir. Karakterin "Ben mi? Ben karaya bile çıkmaktan korkan, aptalın tekiyim. Tek yaptığım, işte bu teknede, öylece oturup durmak!" (s. 79) ifadesi, onun hayat karşısındaki pasifliği, korkuları ve topluma katılamaması ile ilgilidir. Bu sembol, sadece fiziksel olarak hareketsizliği değil, aynı zamanda duygusal kopukluğu da yansıtır. Mülteciler de tıpkı lotus çiçeği gibi hayatın yüzeyinde, toplumdan izole ve eylemsiz bir şekilde var olurlar.

"Lotus çiçeklerinin, suyun üstünde ve Buda'nın elinde neden durduğunu... Renklerine göre değişen anlamlarının, bilgelikten yola çıkıp aydınlanmadan geçtiğini ve zihinsel durulukta dinlenip huzura tırmandığını öğrendim." (s. 79) ifadesi, bu sembolün karakter için bir anlam arayışını temsil ettiğini gösterir. Ancak mültecilerin ve karakterin hayatındaki bu sembol, onları huzura değil, kayıtsızlığa ve boşluğa sürükler. Günday, bu sembolü tersine çevirerek, karakterlerin ve mültecilerin iç dünyalarının boşluğunu ve dünyadan kopukluklarını daha derin bir şekilde yansıtır.

Bu bağlamda lotus çiçeği, Günday'ın yabancılaşmanın dilini kurarken kullandığı bir metafor haline gelir. "Lotus çiçeklerini bilir misin? Nilüferlere benzerler. İşte onlar gibi duruyorum bu suyun üstünde. Dordor da öyle... O da duruyor... Başka da bir halt ettiğimiz yok." (s. 79) cümlesi, karakterin ve mültecilerin sadece var olduklarını, ama bu varlığın anlamdan yoksun olduğunu ve hayatta kök

salamadıklarını gösterir. Günday, bu sembolü mültecilerin toplumla ve dünya ile bağ kuramayışlarını ve bir boşluk içinde sürüklenmelerini anlatmak için kullanır.

5. İnsan Onurunun Kaybı: Kova

-Evet.

Yalan söylüyordum.

-Ben de talebe. Kabil Üniversite. Hukuk.

Bütün kemiklerini hissettiğim zayıf parmaklarını gevşettiği anda çektim elimi. Biraz hızlı çekmişim. Eli havada kalmıştı. Ama umurumda olmadı. Nasıl olsa, bizden arkadaş olmazdı.

-Kova vereceğim şimdi. Dağıtırsın.

-Kova?"

-Tuvalet yok, kova var, anladın mı? (s. 82)

Bu sahne, mültecilerin en temel insani ihtiyaçlarının bile nasıl birer yabancılaşma aracına dönüştüğünü gösterir. Bir hukuk öğrencisi olan Rastin'in, bu durumu onur kırıcı bulması, mültecilerin yaşadıkları zor koşullara karşı nasıl direnç göstermeye çalıştıklarını gösterir. Ancak bu direnç zamanla kırılır, çünkü yaşadıkları insanlık dışı koşullar, onurlarını da alıp götürür. "Kova! Sen numune topluyor, test için!" (s.82) cümlesi, Rastin'in çaresizlik ve küçülmüşlük hissini göstermekle birlikte, onun nasıl bir yabancılaşma yaşadığını da ortaya koyar.

Sonuç

Bu çalışmada, Hakan Günday'ın Daha romanından hareketle, sembollerin dil ve üslup aracılığıyla karakterlerin yabancılaşma dilini nasıl yansıttığı gösterilmiştir. Anlatının sembolik yapısının, yabancılaşma olgusunu ne kadar derinleştirdiğine dikkat çekilmiştir. Sembollerin, mültecilerin yaşadığı çaresizlik ve toplumsal dışlanmışlık duygularını somutlaştırmada dilsel bir anlatım aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Anlatılardaki dil ve üslup tercihlerinin, sembollerle güçlendirilerek karakterlerin iç dünyalarını ve yaşadıkları yabancılaşmayı okuyucuya etkili bir şekilde aktardığı görülmüştür. Özellikle diyaloglarda kullanılan soğuk ve mesafeli dilin, sembollerle birleştiğinde, karakterlerin çevreleriyle ve kendileriyle kurdukları kopuk ilişkiyi daha belirgin hale getirdiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, Günday'ın Daha romanında semboller, dilin ve üslubun bir parçası olarak işlev görmüş ve karakterlerin yaşadığı bireysel ve toplumsal çatışmaları, çaresizliklerini ve yabancılaşma duygularını ifade etmede merkezi bir rol oynamıştır. Semboller, karakterlerin iç dünyalarını ve yaşadıkları travmaları daha görünür hale getirmiştir.

Kaynakça:

1. Bakhshiyev, O. (2018). *Tezer Özlü'nün Eserlerinde Yabancılaşma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.*
2. Işıkcı, Y. M. (2017). *Türkiye'de Kamu Politikası Olarak 2000 Yılı Sonrası Uluslararası Göç Yönetiminin Analizi. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 8(13), 26-40.*
3. Khalaf, S. ve Ilgar, R. (2017). *Suriyeli Mülteciler ve Türkiye'de Mülteci Sorunu. Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2(2), 40-51.*

<http://dergipark.gov.tr/tursbad/issue/31623/346750> adresinden 6 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.

4. Ulubay, S. ve Önal, F. (2021). Göç Tartışmaları Bağlamında Yabancılaşmanın Kaynağı Olarak Mekân. *Megaron*, 17(2), 264-273.

5. Ünal, H. (2011). *Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

6. Yalçın, A. (1984). *Türk Romanında Şehirleşme*. Töre, 154, 32.

7. Yeğenoğlu, M. (2016). *Avrupa'da, İslam, Göçmenlik ve Konukseverlik* (Çev: P. Burcu Yalım). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

8. Yerli, G. (2018). *Türkiye'de Göç ve Mülteci Konusunda Yapılmış Lisansüstü Akademik Faaliyetler Üzerine Bir İnceleme*. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 348-358.

9. Zetter, R. (1991). *Labelling Refugees: Forming and Transforming a Bureaucratic Identity*, *Journal of Refugee Studies*, 1-1, s. 39-62.